

Opustíme automat: Čtenářskou gramotnost nelze nechat na češtinářích

Seriál k novému RVP, 7. část

IVO MIKULÁŠEK

V době, kdy čtenářské a pisatelské dovednosti žáků nabývají nového významu mimo jiné i v souvislosti s využíváním umělé inteligence, vzrůstají nároky na nás – učitele. Ve chvíli, kdy je navíc čtenářská a pisatelská gramotnost povinnou součástí kurikula, jsme nuceni řešit řadu otázek, které nemají jednoznačné odpovědi. Jak obsáhnout celou čtenářskou a pisatelskou gramotnost? Kde pro podporu čtenářské a pisatelské gramotnosti nacházet ve výuce dostatečný prostor? Co všechno mají žáci zvládat číst, analyzovat, čemu mají porozumět? Tabulky, grafy či mapy potká po opuštění školy každý. Tento díl seriálu o základní gramotnosti čtenářské a pisatelské od autorů z programu Pomáháme školám k úspěchu Nadace The Kellner Family Foundation se zaměří na nelineární texty.

Při rozvoji čtenářské a pisatelské gramotnosti nemůžeme spoléhat pouze na učitele českého jazyka, v některých oblastech na ně nemůžeme spoléhat vůbec. Týká se to například právě oblasti práce s nelineárními texty. Tato oblast je velkou výzvou, neboť pro její zvládnutí žáky je třeba spolupráce učitelů napříč obory. Nedává smysl, aby si učitel českého jazyka vyhledával nejrůznější grafy, tabulky a mapy jenom proto, že učí žáky s nimi pracovat, a přitom aby paralelně s tím ostatní učitelé pracovali s nelineárními texty automaticky jako nezbytnou součástí svého oboru. Můžeme však spoléhat na to, že náhodným používáním nelineárních textů, tedy tabulek, grafů, map atp., se žáci nějak naučí je číst, analyzovat, případně i vytvářet? V tomto článku chceme sdílet zkušenosti s využíváním nelineárních textů v různých ročnících v jedné škole.

Nelineární text jako vstup

Kde se nám mohou různé nelineární texty hodit? Někdy mohou být využity v úvodní části výukové lekce. Mohou sloužit jako háček na zájem žáků, mohou otevřít práci v hodině. Naši třetíci například začali hodinu tělocviku tím, že nejprve studovali schematický plán hry Kin-Ball, kterou nikdy předtím nehráli. Ve skupinách diskutovali nad schématem hry a poté sdíleli své porozumění hře. Hru si nakonec sami zahráli.

Nelineární text pomáhá mapovat porozumění žáků

V sedmém ročníku v přírodopise vyučující využila schémata vývoje tasemnice bezbranné a motolice jaterní ke zkoumání toho, jak žáci vývoji porozuměli. Zda vyčtou ze schématu

všechny potřebné informace, nebo jen některé, zda čtou schéma tak, že jejich porozumění odpovídá skutečnosti.

Nelineární text jako výstup

V devátém ročníku v chemii pak žáci zpracovávali jako výstup práce schéma poškozování ozonové vrstvy. O daném tématu četli nejprve lineární text. Potom pomocí předtýčených modelů sestavili schéma, které doplnili slovním komentářem. Kritériem byla úplnost a srozumitelnost schématu, ověření proběhlo využitím schémat následnou prací v nižším ročníku. Devátáci tak dostali adresnou zpětnou vazbu o tom, co jejich mladší spolužáci ze schématu vyčetli.

Příklady v příložených lekcích ukazují, že promyšlená práce s nelineárními texty nám může být v mnoha fázích výuky užitečná. Nejde jen o to, s nelineárními texty pracovat, a tedy spíše předpokládat, že to žáci umí, ale někdy i mít na paměti, že je potřeba učit samotné čtení/psaní a reflektovat to. Například v lekci u cizopasníků – učí se o jejich vývoji, ale pravděpodobně se zároveň učí takový typ schématu číst, to je důležité i u oborářů. Musíme však mít na paměti, že každá třída je i ve čtenářství či pisatelství jinak zdatná, a my učitelé bychom měli podle žákovských výkonů plánovat další kroky výuky. V roli ředitele je třeba mít na paměti, že tak, jak se učitelé přirozeně obměňují, každý potřebuje svůj čas na to, aby si utřídil svoji vlastní teorii o učení. Nově nastoupivší učitelé potom potřebují čas, aby se „zabydleli“ ve svém oboru jako takovém. Rozvoj čtenářských dovedností ve škole je tedy nekončící, neustálá práce, spolupráce a hledání. Týká se to i oblasti práce s nelineárními texty. Určitě na tom ve škole nejsme tak, že bychom měli zpracovanou návaznost

ve čtenářských a pisatelských dovednostech od prvního do devátého ročníku. To bude zřejmě úkolem při tvorbě nového vzdělávacího programu. Víme však, že právě výkony žáků hrají v plánování další výuky významnou roli.

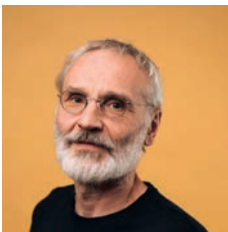
Možná si někdo řekne, proč se kolem toho čtenářství dělá takový povyk. V zahraničí žijící český profesor a spisovatel Václav Smil odpověděl v lednu 2016 v rozhovoru pro časopis *Forbes* na otázku „Kdybyste mohl na světě změnit jednu věc, co by to bylo?“ takto: „Základní věc je číst, číst a číst. Protože když čtete, přemýšlíte. A když přemýšlíte, dostáváte nové nápady. Čtení aktivuje části mozku, které žádná jiná činnost aktivovat neumí. Také probouzí představivost. Když se podíváte na fotku Benátek, moc o ní nepřemýšlíte. Ale, když o tom čtete, musíte zapojit i představivost. Čtení je něco, co z nás dělá lidi.“

Doplňující materiály k textu:

V seriálu už vyšlo:

- UM 9/2025: Jak na vaší škole rozvíjet čtenářskou a pisatelskou gramotnost
- UM 10/2025: Proč je nezbytné rozvíjet čtenářství a pisatelství všech žáků ve všech třídách a ve všech předmětech
- UM 11/2025: Fakt – názor – domněnka
- UM 12/2025: Jak svobodné čtení pomáhá žákům v sebeuvědomění a sebevyjádření
- UM 1/2026: Jak dílny psaní pomáhají dětem najít svůj hlas (*pouze online*)
- UM 3/2026: Jak pomáhá čtení při výuce oborů

Ivo Mikulášek, ředitel ZŠ a MŠ Dobronín, učitel chemie, pedagogický konzultant a člen odborného týmu Pomáháme školám k úspěchu

Škola jako místo setkávání 2026

Vzdělávání smysluplně | smyslů plné

Čtvrtý ročník konference Škola jako místo setkávání se letos zaměřuje na podporu vzniku a komunikace kariérního řádu učitele a na smysluplné další vzdělávání pedagogických pracovníků. Téma profesního rozvoje je nahlíženo jak z perspektivy vzdělávací politiky a dat České školní inspekce, tak pohledem samotných učitelů a jejich zkušeností.

Program kombinuje společnou plenární část s paralelními sekcemi, které pokrývají oblasti pedagogického leadershipu, školního a kariérového poradenství, předškolního vzdělávání, role školy jako sociálního výtahu, morální integrity učitele i prakticky zaměřenou sekci Učíme (se) smysluplně. Účastníci si mohou program sestavit podle svých potřeb a zájmů a kombinovat jednotlivé bloky napříč sekcemi.

Konference je určena týmům škol všech stupňů, zřizovatelům i odborníkům ve vzdělávání. Jejím cílem je podpořit odbornou diskusi, sdílení zkušeností a konkrétní kroky vedoucí k tomu, aby profesní rozvoj učitelů skutečně přispíval ke kvalitě vzdělávání a dlouhodobému zlepšování českého školství.

KDE: Kongresové centrum Olšanka, Praha

KDY: 6. 10. 2026